

DOI: 10.61491/yk.17.2025.12186

**ფშავ-ხევსურეთის ხალხური პოეზია
(საგმირო-სავაჟკაცო ლექსები)**

**The Folk Poetry of Pshav-Khevsureti
(Heroic-Valorous Verses)**

ნორა ნიკოლაძე-ლომსიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Nora Nikoladze-Lomsianidze
Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია ფშავ-ხევსურული პოეზია, კონკრეტულად, საგმირო-სავაჟკაცო ლექსები. ფშავ-ხევსურეთი საქართველოს ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხეა, იქ მცხოვრები ხალხი კი ოდითგანვე გამოირჩევა გმირობით, ვაჟკაცობით, გონიერებით, სტუმართმოყვარეობით. გარდა ასეთი დადებითი თვისებებისა, ისინი განსაკუთრებული ნიჭიერებითა და მდიდარი ფანტაზიით არიან გამსჭვალულნი.

მთიელთა პოეტური ბუნება ისტორიულად მათივე ყოფითაა შეპირობებული. პრიმიტიულმა სოციალურმა პირობებმა და თვალწარმტაცმა ბუნებამ ამ ზღაპრულ მხარეში პოეზიის განვითარების ნოყიერი ნიადაგი შექმნა. ფშავ-ხევსურეთის პოეზიაში გაიფურჩქნა და უკვდავი გახადა ის იდეები და მისწრაფებანი, რომლებსაც საუკუნეების განმავლობაში უმღეროდნენ და შესტროფოდნენ უმშვენიერეს ხევ-ხუვებში გაფანტული სახალხო მთქმელ-პოეტები, რომელთა მიერ შექმნილი უმდიდრესი პოეტური ქმნილებანი ქართველი ხალხის ცხოვრებას, მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, გმირულ წარსულს, მისი ეროვნული და სოციალური იდეალების გამოხატულებას, მშობლიური ქვეყნის მაჯისცემას, მამულისადმი უსაზღვრო სიყვარულსა და თავდადებას გვაგრძნობინებს.

ფშავ-ხევსურეთის პოეზიაში წამყვანი ადგილი საგმირო-სავაჟკაცო ლექსებს უჭირავს და ეს ბუნებრივიცაა; ქართველი ხალხი საუკუნეების განმავლობაში იბრძოდა უცხო დამპყრობელთა თუ სოციალური ბოროტების წინააღმდეგ. ჩვენი თანამემამულენი სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე იბრძოდნენ სამშობლოს დასაცავად შინაური თუ გარეშე მტრების

წინააღმდეგ და უკეთესი მომავლის მოსაპოვებლად. ხალხის ფანტაზიამ უსაზღვრო სიყვარულით დაგვიხატა ბოროტების წინააღმდეგ მებრძოლი გმირები. საქართველოში ადრიდანვე შეიქმნა გმირის კულტი, რაც ხალხურ პოეზიაშიც აისახა.

კომპოზიციის მიხედვით საგმირო ლექსები ორ დიდ კატეგორიად იყოფა: სიუჟეტური და უსიუჟეტო ლექსები. ამჟამად ჩვენ მხოლოდ ფშავ-ხევსურეთის უსიუჟეტო ხალხური საგმირო ლექსებით შემოვიფარგლებით. სამეცნიერო ნაშრომში მოგვყავს შესაბამისი ფოლკლორული რეალიები და ვახდენთ მათ რეცეფციას.

საკვანძო სიტყვები: ფშავ-ხევსურეთის პოეზია, საგმირო პოეზია, უსიუჟეტო ლექსები.

ABSTRACT

The present paper examines Pshav-Khevsurian poetry, specifically the heroic-valorous verses. Pshav-Khevsureti is one of the most beautiful regions of Georgia, and the people who live there have long been distinguished by heroism, valor, wisdom, and hospitality. In addition to these positive qualities, they are imbued with particular talent and rich imagination.

The poetic nature of the mountain-dwellers is historically conditioned by their own way of life. Primitive social conditions, together with breathtaking natural surroundings, created in this fabled region fertile ground for the development of poetry. In the poetry of Pshav-Khevsureti there blossomed and were rendered immortal those ideas and aspirations that, over the course of centuries, were sung of and cherished by folk reciter-poets scattered throughout the most beautiful gorges and ravines – poets whose richest poetic creations bring home to us the life of the Georgian people, its centuries-long history, its heroic past, the expression of its national and social ideals, the pulse of the native land, and its boundless love for and devotion to the fatherland.

The leading place in the poetry of Pshav-Khevsureti belongs to heroic-valorous verses, and this is only natural; for centuries the Georgian people fought against foreign conquerors and against social evil alike. Our compatriots fought to the last drop of blood to defend the homeland against enemies both domestic and external, and to secure a better future. The imagination of the people, with boundless love, has depicted for us the heroes who fought against evil. A cult of the hero arose early on in Georgia, and this found its reflection in folk poetry as well.

In terms of composition, heroic verses are divided into two large categories: verses with a plot and verses without a plot. In the present study, we confine ourselves solely to the plotless folk heroic verses of Pshav-Khevsureti. In this scholarly paper we present the corresponding folkloric material and undertake its reception/interpretation.

Keywords: poetry of Pshav-Khevsureti, heroic poetry, plotless verses.

შესავალი

ფშავ-ხევსურეთის პოეზიაში წამყვანი ადგილი საგმირო-საგაჟკაცო ლექსებს უჭირავს. ხევსურები საგმირო ლექსებს აღნიშნავენ ტერმინით „სიმღერე“. ეს იმას ნიშნავს, რომ ლექსების აბსოლუტური უმრავლესობა სასიმღეროა, ფანდურზე დასამღერებელი. ძირითადი თემა ასეთი ლექსებისა მამაცობა და გმირობაა.

საგმირო ლექსები ძირითადად ეხება კონკრეტულ ამბავს ან პიროვნებას, მაგრამ გამოხატავს საუკუნეთა განმავლობაში ხალხის მიერ შემუშავებულ გმირობის იდეალს.

როგორც ცნობილია, ჩვენი ქვეყანა მუდმივად განიცდიდა მტერთა შემოსევას, უცხო ტომთა თარეშს. ამას თან ერთოდა შინაური შუღლი და აშლილობა. სწორედ ამ პირობებში წარმოიჩნდებოდა გმირი, ვაჟკაცი, რომელიც იცავდა მამულს, იბრძოდა მისი კეთილდღეობისა და თვითმყოფადობისათვის, ხშირად თავს სდებდა კიდეც მამულის სამსხვერპლოზე. სახალხო მთქმელები ასეთ გმირებზე ქმნიდნენ ლექს-სიმღერებს, აქებდნენ, ხოტბას ასხამდნენ მათ და ზოგჯერ ზებუნებრივადაც წარმოსახავდნენ.

ფშავ-ხევსურეთის პოეზია განსაკუთრებით მდიდარია ასეთი ლექს-სიმღერებით, რომლებსაც ამჟამად განვიხილავთ.

კვლევის მეთოდები

კვლევის პროცესში გამოყენებულია კონტექსტუალური ანალიზისა და აღწერის მეთოდები.

მსჯელობა

ფშავ-ხევსურეთი საქართველოს ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხეა. იქ მცხოვრები ხალხი კი ოდითგანვე გამოირჩევა გმირობით, ვაჟკაცობით, გონიერებით, სტუმართმოყვარეობით. ვაჟა-ფშაველას თქმით, „ფშაველი არის გაშლილის, მუდამ სიამაყის და მხიარულების გამომხატველის სახისა, ახოვანი, გულკეთილი, მომთმენი და როგორც ყველა მთის კაცი, სტუმრის მოყვარე... გამჭრიახი გონება და შორსმჭვრეტელი თვალი განუყრელი თანამგზავრია ამ კუთხის ხალხისა“... (ვაჟა-ფშაველა 1937: 86).

გარდა ასეთი დადებითი თვისებებისა, ეს ადამიანები განსაკუთრებული ნიჭიერებითა და მდიდარი ფანტაზიით არიან გამსჭვალულნი. მთიელთა პოეტური ბუნება ისტორიულად მათივე ყოფითაა შეპირობებული. პრიმიტიულმა სოციალურმა პირობებმა და თვალწარმტაცმა ბუნებამ ამ ზღაპრულ მხარეში პოეზიის განვითარების ნოყიერი ნიადაგი შექმნა. ფშავ-ხევსურეთის პოეზიაში გაიფურჩქნა და უკვდავი გახდა ის იდეები და მისწრაფებანი, რომლებსაც საუკუნეების განმავლობაში უმღეროდნენ და შესტროფოდნენ უმშვენიერეს ხევ-ხუვებში გაფანტული სახალხო მთქმელ-პოეტები, რომელთა მიერ შექმნილი უმდიდრესი პოეტური ქმნილებანი ქართული ხალხის ცხოვრებას, მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, გმირულ წარსულს, მისი ეროვნული და სოციალური იდეალების გამოხატულებას, მშობლიური ქვეყნის მაჯისცემას, მამულისადმი უსაზღვრო სიყვარულსა და თავდადებას გვაგრძნობინებს.

ფშაურ-ხევსურულ პოეზიაში წამყვანი ადგილი საგმირო-საგაჟკაცო ლექსებს უჭირავს. მათ უძველესობაზე, ხასიათსა და ჟანრობრივ

თავისებურებაზე მიუთითებს ვაჟა-ფშაველა თავის ფოლკლორულ ნარკვევებში: „ძველის ძველი ცხოვრება, როგორც ვიცით, მუშტზე, ძალაზე იყო დაფუძნებული, ერთი თემი მეორეს არბევდა, სტყვევნიდა, იმონებდა, მხოლოდ იმიტომ, რომ ერეოდა. ვაჟკაცობას, ძალადობასა და მკლავს დიდი სახელი და პატივისცემა ჰქონდა მაშინ, თემსაც ძვირად უღირდა ვაჟკაცი, გმირი ხდებოდა საგნად ლექსისა, ზეპირგადმოცემისა, გმირის აშბით სულდგმულობდა ხალხი; იგი იყო იმის ნუგეში. ხალხი მუდამ თვალყურს ადევნებდა გმირს, აკვირდებოდა, სწავლობდა იმის განსხვავებულს ზნეხასიათს, ფანტაზიითაც უმატებდა გმირს თავის გემოვნებისამებრ ზნეობრივსა თუ ფიზიკურს თვისებას, რათა უფრო მოსაწონი გაეხადა იგი ყოველმხრივ“ (ვაჟა-ფშაველა 1961: 72).

ქს. სიხარულიძის აზრით, „...საგმირო ლექსები, რომელთა სიუჟეტები კონკრეტული ამბებით არის ნაკარნახევი, რეალური საფუძველით ახლოსაა საისტორიო ლექსებთან. ამიტომ არის ძნელი და არ ხერხდება ჟანრობრივი პრინციპით გარკვეული ზღვარის გავლება საგმირო-საისტორიო და საკუთრივ საგმირო ლექსებს შორის“ (სიხარულიძე 1958: 198).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საგმირო-პატრიოტული ლირიკული ნაწარმოებების (ისევე როგორც ისტორიულის) წარმოშობა საქართველოს გმირული წარსულის, პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული ვითარების წიაღში უნდა ვეძებოთ. ქართველი ხალხი საუკუნეების განმავლობაში იბრძოდა უცხო დამპყრობელთა თუ სოციალური ბოროტების წინააღმდეგ. ჩვენი თანამემამულენი სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე იბრძოდნენ სამშობლოს დასაცავად შინაური თუ გარეშე მტრების წინააღმდეგ და უკეთესი მერმისის მოსაპოვებლად. ხალხის ფანტაზიამ უსაზღვრო სიყვარულით დაგვიხატა ბოროტების წინააღმდეგ მებრძოლი გმირები. ასეთ გმირებს ხალხი ზებუნებრივადაც კი წარმოიდგენდა. საქართველოში ოდითგანვე შეიქმნა გმირის კულტი.

საგმირო ლექსები კომპოზიციის მიხედვით ორ დიდ კატეგორიად იყოფა: სიუჟეტიანი და უსიუჟეტო ლექსები. საგმირო ლექსები მეტწილად სიუჟეტიანი პოეტური ნაწარმოებებია, თუმცა გვაქვს ისეთი ლექსებიც, რომლებიც ფაბულას არ საჭიროებს, ისინი მხოლოდ სიბრძნე-გონიერებას ან ზნეობრივ ნორმებს შეიცავს. ამიტომ ისინი უსიუჟეტო ლექსებია. ამჟამად ჩვენ მხოლოდ ასეთი ლექსებით შემოვიფარგლებით.

აკაკი შანიძის თვალსაზრისით, ფშავ-ხევსურეთის პოეზიის ძირითადი თემა გმირობაა; მთიელთათვის სავალდებულოა ფარ-ხმალის კარგად ხმარება, თავდადება, გმირობის გამოჩენა, კაი ყმობა, სახელის მოხვეჭა. ბარის მოლექსენიც კი აღნიშნავენ მთიელთა არაჩვეულებრივ გმირობას:

მთიელო, მთაში გაზრდილო,
ხმალს როდი მოგიშვიდება,
ომში შეხვალ და გამოხვალ
გული არ შეგიშინდება,
სისხლისა ნაგუზარზედა

ფები არ მოგიცურდება (საუნჯე 1991: 28).

კარგი ყმა, უპირველეს ყოვლისა, უნდა იყოს სამშობლოს მოსიყვარულე, მან არასოდეს არ უნდა დათმოს თავისი მიწა-წყალი:

მთიელ ვარ, მთაში გაზრდილი , გულადი, გაუტეხელი,
არწივი ზეცათ მოსული, სპილო ვარ მოუდრეკელი,
სამშობლოს მოსიყვარულე, ვარ მისი დაუთმოზელი

(პოეზია 1974: 34).

კაი ყმამ, თუკი დასჭირდა, მამულს სიცოცხლეც კი უნდა შესწიროს:
მამულო, შენთვის მოგკვდები,

შენთვის ჩავიცვამ შავსაო,

შენ შემოგწირავ სიცოცხლეს,

შემოგვევლები თავსაო (აკაკის კრებული 1897: 15).

გმირი წინაპრების დიდ სიყვარულს სამშობლოსადმი ახლავ
განგაცდევინებს სიმბოლიკით შეკრული ლექსი:

ბეთლემის კარზე ჰკიდია

ვოჟა ჯურხაის ფარიო,

მაუვლის ომის წადილი,

ხანდისხან შასძრავს ქარიო (საუნჯე 1991: 26).

ვაჟკაცი მტერთან ბრძოლაში უდრეკი, უშიშარი უნდა იყოს:

ვაჟკაცსა – გული რკინისა,

აბჯარი – თუნდა ხისაო,

თვალნი – ქორებულ მხედავნი,

მუხლები შევარდნისაო (ალიბეგაშვილი 1992: 42).

ხალხის აზრით, კარგმა ვაჟკაცმა მტერ-მოყვარე უნდა გაარჩიოს, მტერს
მტრულად უნდა შეხედეს, მოყვარეს კი – მოყვრულად:

ვაჟკაცსა – გული რკინისა,

აბჯარი – თუნდა ხისაო,

მტრებსა უწყვეტდეს სინსილას

მოყვრებს უწევდეს ღვინისაო (აკაკის კრებული 1897: 15).

ნამდვილი გმირი ის არის, ვინც ომის დამახილზე უყოყმანოდ ჩაიცვამს
აბჯარს, შეკაზმავს ცხენს, ხელში აიღებს იარაღს და ხალისიანად გასწევს
ბრძოლის ველისაკენ:

მაშინ კარგია კაი ყმა,

რა დილა-ბინდი დგებოდეს,

იცვამდეს გრილსა რკინასა,

„ომს ვიქამ“, ემზადებოდეს,

ხვადი რო ჰხრავდეს ლაგამსა,

წაღმა-უკულმა დგებოდეს (საუნჯე 1991: 24).

ვაჟისათვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ გარეგნობა, არამედ მის
გმირობას აფასებს ბრძოლის ველზე გამოჩენილი უშიშრობა, სიმამაცე,
გამბედაობა:

ვაჟკაცს რას გამოადგების

სოფელთ შვეწება ტანისა,

ბანებზე მიდგომ-მოდგომა

გამშვენეობა ქალისა?

ხმაღას უნდა აჭრევიწებდეს

იმედი ჰქონდეს მკლავისა (იქვე).

ამასვე გამოხატავს ეს სასიმღერო ტაეპი:

კაი ყმა, მგელი, არწივი
 არცერთი არ გაიწურთნება,
 მგელი არ მაშლის მგლობასა,
 კაი ყმა – მამაცობასა,
 არწივი – არწივობასა,
 მთის ყურეთ ნადირობასა (საუნჯე 1991: 24).
 კაი ყმა უყოყმანოდ თავსაც დასდებს სამშობლოს დაცვისათვის:
 კაი ყმა ლაშქარს მოკვდება,
 სწორების მჯობინობასა,
 ცუდაი ბოსლის ყურესა,
 ქალებთან ლოგინობასა (ხალხური სიტყვიერება 1970: 27).
 ხალხი ჰკიცხავს და სამარცხვინო ბომზე აკრავს მშიშარა, მხდალ,

ქალაჩუნა ვაჟს:

ვაჟკაცსა ქალაჩუნასა
 ქალი სჯობია თმინი,
 მტერსა ვერ უზამს მტრობასა,
 ძმას – ძმობას ვაგლახიანი,
 გონჯად იქნება ყველასთან,
 თავ-ცხვირ-პირ ტალახიანი (აკაკის კრებული 1898: 30).

ასევე:

ამილახვრიანთ ბიჰს გავხარ,
 შენ, ქალაჩუნა ფხვენელო,
 მტერს ვერ დაუხვდი გულადად,
 შენ, გვარის შემარცხვენელო (იქვე).

ამავე დროს, ხალხი სიძულვილს გამოხატავს იმათ მიმართ, ვინც
 ბრძოლის ველიდან გაიქცევა:

კაი ყმის ცოლი ტიროდა:

აღარ მამივა შინაო,
 ცუდაის ცოლი იცინის:
 გამაიქცევა წინაო.

გამოქცეულის მოსვლასა

არმოსვლაი სჯობ შინაო (ფშავ-ხევსურული პოეზია 1949: 106).

კარგი ვაჟკაცი ზნეობრივადაც სრულყოფილი უნდა იყოს. იგი შემკული
 უნდა იყოს რაინდისათვის დამახასიათებელი დადებითი თვისებებით.
 კაი ყმა უნდა ერიდებოდეს უაზრო სისხლის ღვრას, მაგრამ არც ის უნდა
 მოითმინოს, რომ აზურად აიგდონ, დაამცირონ. ასეთ დროს ის აფრთხილებს
 თავის ღირსების შემლახავს:

ცხენ კარგო, თავადაც კარგო, ცხენას არ გამალახვინო,

ეგ შენი ჭრელი ხანჯარი, წითლად არ შემალეზინო,

ეგ შენი ცხენის ბალიში თავქვეშ არ დამაგებინო (იქვე: 125-126).

გმირს უნდა ახასიათებდეს ბრძოლაში მოწინააღმდეგეზე პირდაპირ

შეხმა და არა მალულად, მიპარვით მოკვლა:

მტერი რას მიზამს პირდაპირ,

მალვით თუ მიზამს ზიანსა,

მალვით ვინც მტერი მტერს მოჰკლავს,

ის ქალს ვითა სჯობს თმინასა?! (აკაკის კრებული 1898: 16).

კარგ ვაჟკაცს სიკვდილიც კი ურჩევნია შერცხვენილ სიცოცხლეს,
მტრის მიერ ხელში ჩაგდებას, დატყვევებას:

მთიელ ვარ, მთურად ნაჩვევი,
მტერო, ვვერ შეგიშინდები,
შვიდს ვარჩევ, შვიდჯერ სიკვდილსა,
ხელში არ ჩაგივარდები,
ქუდმოხდილ ქვეყნად ვერ ვივლი,
კლდეზედვე გადავარდები (კოტეტიშვილი 1934: 213).

კარგმა ყმა მებობრობაც უნდა იცოდეს: ძმას, ძმადნაფიცს, მეგობარს
არ უნდა უღალატოს, მისთვის სისხლი უნდა აიღოს და თუ საჭიროება
მოითხოვს, თავიც უნდა შესწიროს:

ძმაო, მაგ შენსა მომკვლელსა
ირმულად მივეპარები,
თოფსა ვჰკრავ, ხრმალსა შემოვჰკრავ,
არცერთს არ დავემალე (აკაკის კრებული 1898: 15).

...

ძმადნაფიცისთვის სიკვდილი
სათემოდ შესამღერია,
მკერდჩანგრეულის სახელი
სამოთხის კარზე სწერია (ალიბეგაშვილი 1992: 50).

ვაჟკაცი თავმდაბალი, დამთმობი, დინჯი უნდა იყოს:
მთიდან მოსული ვაჟკაცი გეზელ ქორივით კიოდა,
თავი ხმლით ქონდა დაჭრილი, გულს სისხლი გადმოსდიოდა,
სამოცი ლევი მოეკლა, უვაჟკაცობას ჩიოდა

(პოეტური შემოქმედება 1968: 139).

ნამდვილ ვაჟკაცს არ შეშვენის სიტყვის გატეხვა:
სიტყვის (ვარიანტში თემის, ნ.ნ.) გამტეხსა ვაჟკაცსა
ნუ დაეღევა ჭირიო,
შეურცხვეს ყველგან ულვაში
და გაუშვდეს პირიო! (აკაკის კრებული 1898: 15).

ფშაურ-ხევსურული საგმირო პოეზიისათვის დამახასიათებელია
ოჯახის სიწმინდის დაცვის იდეაც: გმირის ზნეობრივ სიფაქიზეს გამოხატავს
ეს აფორიზმი:

ვაჟკაცო, გულო ჯამარდო, აბჯარი გინდა ხისაო,
ხარი კამეჩი თავისი, ცოლი რად გინდა სხვისაო?

(პოეზია 1991: 28).

ასევე:

სხვის ცოლის მდომელ ვაჟკაცსა სამოთხე დაეკვეთება,
ცხრა ადლი ნაგრეხი ჯაჭვი კისერზე დაეკიდება,
ვერ უპოვნია სამოთხე, დადის და დაეხეტება (ალიბეგაშვილი 1992: 52).

ნამდვილი გმირი, რომელსაც ხალხმა სასიყვარულო სახელი „კაი ყმა“
შეარქვა, ქართველი ქალის იდეალი იყო. რაც საგმირო აფორიზმებსა და
სასიმღერო ტაეებშიც აისახა:

კარგ ყმას შაჰყვარდი, ქალაო,
ნუ სახლსა ცხვარ-ბევრისასა, –
ბევრი ცხვარი და ქონება
მუხლს მოაქვს კარგის ყმისასა (ალიბეგაშვილი 1992:52).

...

ვაჟკაცო, ულვაშ კოკობო,
შენი გმირობა მიყვარსო,
თუ კი შენ ჩემთან არ მოხვალ,
მე შენთან ვინ მომიყვანსო? (აკაკის კრებული 1898: 15).

ფშავ-ხევსურეთის ხალხური საგმირო პოეზიის მიხედვით, ქართველი
ქალი საქმროს ირჩევს არა გარეგნობით, თვალ-ტანადობით, არამედ –
ვაჟკაცობით:

ხევსურსა ისეთს გადავყვებ,
დღეშუ ღლესავდეს ხმალსაო,
შინ სტუმარ შეუდიოდეს,
აზჯარ ულენდეს კარსაო,
ლაშქარს წინ ჩაუძღვებოდეს,
გასწრებდეს შუბის ტარსაო (პოეზია 1974: 36).

ასევე:

არ მინდა ისეთიანი,
კარგ იყოს თვალად, ტანად,
რას უშველს სილამაზეი,
ხალხნი რო ხკვლევიდან ქალადა.
ვაჟკაც უნდ იყვას ისეთი,
დღემდე ხმარობდეს დანასა,
სიცილით უნდა აშულლას,
ხმაიც არ გაიტანასა (იქვე).

უნდა შევნიშნოთ, რომ კაი ყმის სახე, ნიშან-თვისებები დახასიათე-
ბული აქვს ვაჟა-ფშაველას ლექსში „კაი ყმა“. ვაჟა-ფშაველა წერს:

„კაი ყმას ომში გამარჯვების შემდეგ აუცილებლად ტრადიციულად
ქება უნდა შეასხან. ქება სწრაფად ვრცელდება და ნაქები ვაჟკაცი ხალხის
მიერ გმირადაა აღიარებული. სწორედ ასეთ გმირებთან შერკინება, ძალის
გამოცდა ხდება სახელის მაძიებელი ჭაბუკის მიზანი... გმირი ფშაურ
ლექსებში „ვაჟკაცათ“, „კაი ყმად“ იხსენიება. იგი თემიდან გამოდის, თემს
ემსახურება, იმის გულისათვის იბრძვის. გმირის მაღალი ზნეობა და
საგმირო საქმენი თემს დასტრიალებს თავზედ. გმირი გარეგნობით არ
ჰგავს მზესა და მთვარეს. იგი თავისებურად არის ლამაზი: „სვილის ფერა“,
შავგვრემანი“ (ვაჟა ფშაველა 1956: 66).

ასეთი გმირის ქება-დიდება ფშავ-ხევსურეთის მრავალ ხალხურ
ლექსშია შესხმული. ამავე კუთხის საგმირო ლექს-სიმღერებში
გამოხატულია ქართველი კაცის მდიდარი ბუნება, სულიერი მხნეობა,
გამარჯვების ურყევი რწმენა, ოპტიმიზმი. ერთი მათგანი ასეთია:

კიდევაც დაიზრდებიან ალგეთს ლეკვები მგლისანი,
ისე არ ამოსწყდებიან, ჯავრი არ სჭამონ მტრისანი

(ალიბეგაშვილი 1992: 43).

ასეთი პრინციპებითა და იდეალებით ცხოვრობდა ჩვენი ხალხი. გმირ წინაპართა მაგალითზე ახალგაზრდა მამულიშვილთა დარაზმულობას მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად უშუალოდ განგვაცდევინებს სასიძლერო ლექსი:

გაგვიძელ, ბერო მინდიავ,

მუხლი მაიბი მგლისაო,

გაიყოლიე უმცროსნი

ვისაც თავი აქვს ცდისაო (საუნჯე 1991: 26).

მომავალი თაობისადმი საგმირო საქმეთა გაგრძელების მოწოდებად აღიქმება ეს აფორიზმი:

თქვენი რიგია, ახლებო,

ხელის დადება ხმალზედა,

ყორნები ლეშით ძღებთან

მამების ნაომარზედა (ალიბეგაშვილი 19925: 54).

დასკვნა

ფშავურ-ხევსურულ ხალხურ საგმირო-სავაჟკაცო ლექსებსა და საქართველოს ამ უმშვენიერეს კუთხეში გმირის იდეალის დიდ თემაზე შექმნილ ხალხური პოეზიის ნიმუშებს ისტორიულ და მხატვრულ ღირებულებებთან ერთად მუდამ ექნება შემეცნებითააღმზრდელობითი და ქმედითი ძალა.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

აკაკის კრებული 1897 – აკაკის კრებული, VII. თბილისი, 1897.

აკაკის კრებული 1898 – აკაკის კრებული, VI. თბილისი, 1898.

აკაკის კრებული 1898 – აკაკის კრებული, VIII. თბილისი, 1898.

აკაკის კრებული 1898 – აკაკის კრებული, IX. თბილისი, 1898.

აკაკის კრებული 1899 – აკაკის კრებული, IX. თბილისი, 1899.

ალიბეგაშვილი 1992 – გ. ალიბეგაშვილი, ქართული ხალხური პოეზიის ნიმუშები. თბილისი, 1992.

ვაჟა-ფშაველა 1937 – ვაჟა-ფშაველა, ეთნოგრაფიული წერილები. თბილისი, 1937.

ვაჟა-ფშაველა 1956 – ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი, ტ. VII, თბილისი, 1956.

ვაჟა-ფშაველა 1961 – ვაჟა-ფშაველა, ძველი და ახალი ფშაველების პოეზია, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. V. თბილისი, 1961.

კოტეტიშვილი 1934 – ვ. კოტეტიშვილი, ხალხური პოეზია. ქუთაისი, 1934.

პოეზია 1974 – ქართული ხალხური პოეზია. თბილისი, 1974.

პოეტური შემოქმედება 1968 – ქართული ხალხური პოეტური შემოქმედება, II. თბილისი, 1968.

საუნჯე 1991 – ქართული ხალხური საუნჯე, სამ ტომად, ტ. I, პოეზია. თბილისი, 1991.

სიხარულიძე 1958 – ქ. სიხარულიძე, ნარკვევები, I. თბილისი, 1958.

ფშავ-ხევსურული პოეზია 1949 – ფშავ-ხევსურული პოეზია, შედგენილი ივ. ხორნაშულის მიერ, თბილისი, 1949.

შანიძე 1931 – აკ. შანიძე, ქართული ხალხური პოეზია. ტფილისი, 1931.

ხალხური სიტყვიერება 1970 – ქართული ხალხური სიტყვიერება. ქრესტომათია. შემდგ. ქს. სიხარულიძე. თბილისი, 1970.

References and Sources

- Akaki's Collection 1898 – Akaki's Collection, VI. Tbilisi, 1898.
Akaki's Collection 1897 – Akaki's Collection, VII. Tbilisi, 1897.
Akaki's Collection 1898 – Akaki's Collection, VIII. Tbilisi, 1898.
Akaki's Collection 1898 – Akaki's Collection, IX. Tbilisi, 1898.
Akaki's Collection 1899 – Akaki's Collection, IX. Tbilisi, 1899.
Alibegashvili 1992 – G. Alibegashvili, Samples of Georgian Folk Poetry. Tbilisi, 1992.
Georgian Folk Poetry 1974 – Georgian Folk Poetry, Vol. III. Tbilisi, 1974.
Georgian Folk Poetic Creativity, Vol. II. Tbilisi, 1968.
Georgian Folk Treasury 1991 – Georgian Folk Treasury, 3 volumes, Vol. I: Poetry. Tbilisi, 1991.
Kotetishvili 1934 – V. Kotetishvili, Folk Poetry. Tbilisi, 1934.
Poetry of Pshav-Khevsureti, Compiled by Iv. Khornauli. Tbilisi, 1949.
Shanidze 1931 – A. Shanidze, Georgian Folk Poetry. Tbilisi, 1931.
Sikharulidze 1958 – K. Sikharulidze, Essays, I. Tbilisi, 1958.
Vazha-Pshavela 1937 – Vazha-Pshavela, Ethnographic Writings. Tbilisi, 1937.
Vazha-Pshavela 1956 – Vazha-Pshavela, Collected Works, Vol. VII. Tbilisi, 1956.
Vazha-Pshavela 1961 – Vazha-Pshavela, Poetry of Old and New Pshavians, Complete Works, V. Tbilisi, 1961.